

Aanbevelen

Vaderverstoting; een uitdaging voor de therapeutische praktijk

Joep Zander

Vaderschap. Het is te existentieel om met woorden te kunnen beschrijven - of het moest het universele 'pappa/babba' zijn dat zich ergens tussen klank en woord begeeft. Toch verliest in Nederland elk uur minstens één kind de opvoedingsrelatie met zijn vader. Meestal gebeurt dit tegen de wil van de vader. Vaders staan voor de vraag hoe ze hun opvoedingsverantwoordelijkheid dan nog waar kunnen maken. Kinderen komen in ernstige hechtingsproblemen. Vaak verstoten deze kinderen hun vader (soms ook moeder) en daarmee eigenlijk een deel van hun identiteit.

Aan het verbroken, gestolen, verwaaide, vergeten en verstrooide vaderschap zijn veel woorden besteed. Alsof vaderschap dient te worden verantwoord. Als vaders er zijn, zijn ze er wezenlijk. Als vaders er niet zijn, is dat ónwezenlijk. Dit existentiële en traumatische gat kan vaak beter worden verbeeld dan verwoord.

Ouderverstoting

Wanneer vaders afwezig zijn (of raken) is er vaak sprake van ouderverstotingsyndroom. In de laatste vijftien jaar heeft dit woord voor deze vervreemding, ontvreemding een plek gevonden in jurisprudentie en vakliteratuur. Het ouderverstotingssyndroom (*Parental Alienation Syndrome*) kenmerkt zich door de afgedwongen loyaliteit van een kind aan één ouder die de relatie van het kind met de andere ouder niet respecteert. Een kind maakt zich deze afwijzing eigen en kiest vaak 'zelf' voor het verstoten van de andere ouder. Het kind moet noodgedwongen kiezen.

In het algemeen wordt ouderverstoting vaak gezien in de context van een, bestaande of dreigende, partnerscheiding waarbij het onderscheid tussen partner- en ouderrelaties, gevoed door onderling wantrouwen, uit het oog wordt verloren. Dit wantrouwen wordt versterkt door het perspectief van de uiteindelijke alles of niets-oplossing die de maatschappij voor deze conflicten biedt. Dit

leidt tot eenhoofdig gezag of niet-gedeeld hoofdverblijf en daarna vaak op termijn tot beëindiging van de omgang. Het is opmerkelijk dat ook het maatschappelijk/juridisch discours vaak geen onderscheid weet te maken tussen partner en ouderscheiding en demigrerend is naar ouders en specifiek vaders.

Hoe een kind dit ervaart wordt wellicht duidelijk uit volgende beeldende tekst van een inmiddels volwassen kind dat het contact met haar vader herstelde:

'Wie ben ik? wie was ik? Ik was een kindsoldaat, een pion, een speelbal die ophield met kijken, zien, horen, ruiken, smaken, tasten, voelen, bang voor pijn, lijden, dood. Dat haat nooit zover kan dragen dan de liefde heb jij altijd geweten, maar ik ben er pas achtergekomen. Geef mij een leven, vrij van angst. Het is de angst die ons doet ophouden te voelen. Of elk gevoel uivergroot. ... De pijn om de afwezigheid van een samenzijn dat niet mocht zijn, is niet meer exclusief de jouwe en de mijne. Inmiddels weten wij dat wij die pijn samen delen, en daardoor werd alles liever.'

Het Ouderverstotingssyndroom is niet zelfstandig opgenomen in DSM-5 maar kan zonder veel problemen worden gediagnosticeerd als kindermishandeling onder de V-codes in de DSM-5 (zoals *Negatieve invloed van ouderlijke relatieproblemen op het kind* en *Psychische kindermishandeling*). Uiteraard heeft geestelijke mishandeling ook een strafrechtelijke component (art 300 lid 4 Wetboek van Strafrecht).

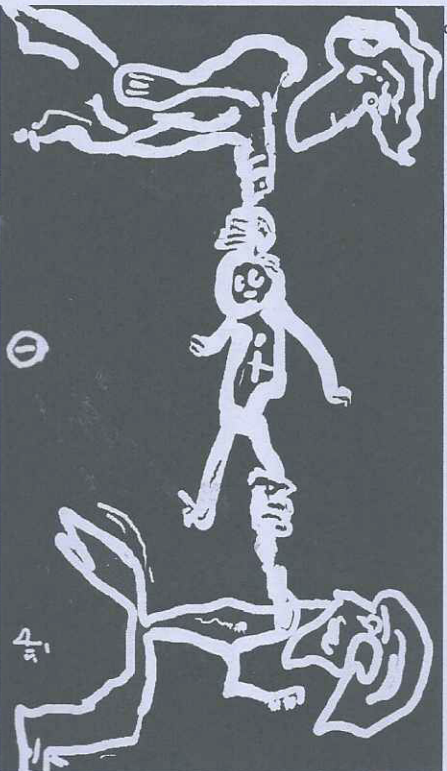
Ouderverstoting betreft vaak specifiek vaderverstoting. De maatschappelijke status van het vaderschap staat sinds de industriële revolutie onder druk. Vaders zorgden door te werken. Dit mondde uit in een spagaat waarbij enerzijds van vaders werd verlangd dat ze meer thuis gingen zorgen voor hun kinderen, maar waarbij ze anderzijds met een zeer repressief maatschappelijk systeem werden geconfronteerd op het moment dat ze hun opvoederschap bleken te zien als een onvoorwaardelijke verantwoordelijkheid. Het is dan ook te simpel om de strijd die zich afspeelt rond recht en plicht van opvoederschap af te doen als vechtscheiding, en ouders die opkomen voor hun ouderschap als kindermishandelaars. Er is een meer genuanceerde en dieper gravende benadering nodig.

Kindtherapeuten worden regelmatig, soms zonder dat ze dat beseffen, geconfronteerd met de gevolgen van ouderverstoting. Soms in een vroegstadium, wanneer het contact met de vader nog niet geheel verloren is gegaan, of als onderdeel van een disfunctionerende gezinsstructuur, met verschijnselen die horen bij borderline en narcisme.

De verbeelding van vaderverstoting

Het beeld rond vaderschap in de therapeutische praktijk is toe aan herverbeelding. Dit herverbeelden kan zich afspeelen in de werkruimte van de therapeut door verschillende alternatieve beelden aan kinderen aan te reiken. Het speelt zich ook af op meso- en macroniveau. Dat betekent dat ook gevestigde instanties, zoals jeugdzorg, pathogene factoren kunnen zijn. Ik heb gezocht naar een paar archetypen, die het discours in alle niveaus goed uitdrukken.

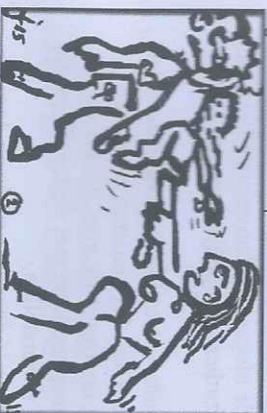
Figuur 1: Trekkende ouders

Een van de archetypische verbeeldingen van scheiding is te zien in figuur 1 (Trekkende ouders). U bent varianten van dit plaatje vast al vaak tegengekomen. Het heeft ook zijn pendanten in de vroeger door kindertherapeuten vaak gebruikte poppenmethode ('kun je je eigen poppetje bij pappa zetten?')

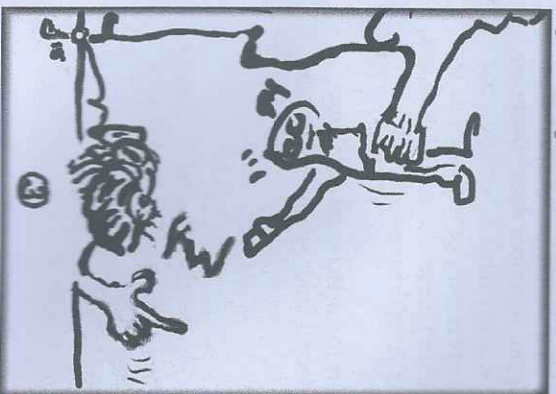
Ik breid het beeld zelf vaak uit met een rechter. Dan zie je een potentieel salomonsoordeel. Echter helaas anders dan in het oorspronkelijke salomonsoordeel zal die hedendaagse rechter de hardst trekkende ouder vaak gelijk geven. Toch schermen rechters vaak met het salomonsoordeel. En dan krijg je dus het beeld van een kind als wapen (figuur 2) en vervolgens de geslachtofferde relatie in figuur 3.

Figuur 2: Kind als wapen

In figuur 3 steekt de vinger van een in het stof gedrongen vader met PTSS uit de grond. Maar goed beschouwd kan deze vinger ook van het kind zijn dat zijn of haar vader moet missen. En mogelijk verbeeldt het beide. Vader-kind- hechtingsproblematiek kan intergenerationeel uitslijpen; de vader die zijn kind mist kan zelf een kind geweest zijn dat z'n vader miste.

Figuur 3: de geslachtofferde relatie

De taak van de therapeut

De geestelijke gezondheidszorg heeft een belangrijke taak in het blootleggen en helen van deze wond. Maar zowel op micro- (de casus), meso- (instanties) als macro- (maatschappelijk, politiek) niveau zal er een coalitie moeten ontstaan van goedwillende juristen, sociaalwetenschappers en betrokkenen om een ingewikkeld maar in de kern eenvoudige (een kind heeft immers twee ouders) politiek/sociaal probleem te tackelen. Kunstvormen hebben vaak een belangrijke plek in het helen en letterlijk zichtbaar maken van de wonden. Immers, woorden schieten tekort. Als we vaders willen blijven betrekken bij hun kinderen, kan kunst een wezenlijke transporteur en heler zijn.

Goede wil is niet voldoende. Van therapeuten die op deskundige en betrokken wijze met ouderverstoting willen omgaan, wordt vaak de stem gesmeerd, stelt Marguerite Jones-Jaye in de nieuwsbrief november 2015 van de *Parental Alienation Study Group*. Ze worden belachelijk gemaakt en bedreigd met uitsluiting.

In Nederland is het vaak moeilijk om ouderverstoting in therapie te helen, tenzij het gaat om een volwassen geworden kind. Bij kinderen zal in het algemeen medewerking van een rechtbank noodzakelijk zijn. Rechtbanken blijken echter weinig betrouwbaar in de samenwerking met deskundigen die proberen ouderverstoting te voorkomen of te herstellen.

Onlangs werd ik als deskundige ingeschakeld door de rechtbank Arnhem om twee kinderen die graag naar hun vader wilden en één die beginnende verschijnselen van ouderverstotingssyndroom vertoonde, naar die vader te begeleiden. Toen ik echter met ouders, kinderen en andere betrokkenen aan de slag was, kreeg ik van de rechtbank te horen dat de uitvoering van de opdracht *on hold* moest. Het metrum, het momentum in menselijke processen, is blijikbaar van geen belang. Bovendien vond de rechtbank dat de uitvoering en betaling van deze interventie onderhevig zou zijn geweest aan ongespecificeerde beoordeling achteraf door rechtbank, jeugdzorgers, curatoren en partijen. Pathogene iatrogene actoren kunnen dus mede het handelen als deskundige of therapeut beoordelen, waardoor deze bijzondere risico's loopt omdat hij of zij onderdeel kunt worden van een beschadigend gedraai met kinderen. Daar komt bij dat deze processen, geheel tegen de wet in, meestal niet transparant zijn, omdat de rechterlijke macht zich al decennia niet meer wenst te houden aan de grondwettelijk en mensenrechtelijk verplichte openbaarheid van uitspraken.

Het dilemma voor de therapeut bij dit soort forensische zaken is dus: kinderen in de steek laten of risico's nemen door u duidelijk uit te spreken. Waar kiest u voor?

Joep Zander is kunstenaar/pedagoog, promovendus, lid Parental Alienation Study Group (Een internationaal verband van psychiaters, psychologen en andere deskundigen op het gebied van ouderverstoting) Email: joep@joepzander.nl illustraties: Joep Zander